

บทที่ 5

บทบาทและการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรม อันเนื่องในพุทธศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว

จากการศึกษาพลวัตการขับเคลื่อนของรูปแบบงานศิลปกรรมลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนนั้น จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลง ปรับ รับ เลียนแบบ ถ่ายทอด ทั้งในแง่ของเชิงช่าง และแนวคิด ซึ่งเกิดจากอิทธิพลและปัจจัยหลากหลายเป็นตัวกำหนด ทั้งในแง่ของกลุ่มช่าง การผสมผสานวัฒนธรรม ลักษณะทางสังคม ประเพณี วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งภายในและภายนอก ภายในรวมไปถึงอำนาจการปกครอง ที่ส่งผลให้งานศิลปกรรมที่ผ่านมาในอดีตมีการพัฒนาและเคลื่อนที่อย่างไม่หยุดนิ่ง ถึงแม้ว่าปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านพลวัตของงานศิลปกรรม แต่ในการปรับเปลี่ยน พบว่า งานศิลปกรรมยังมีความเป็นอัตลักษณ์บางส่วนที่ถูกดำรงไว้ ด้วยลักษณะลาวซึ่งเป็นเครื่องหมายและสัญลักษณ์ความเป็นชุมชนที่ปรากฏ การดำรงอยู่ของรูปแบบในงานศิลปกรรมนี้ จึงแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญ สามารถบ่งบอกถึงลักษณะความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ความสำนึกในชาติพันธุ์และตัวตน วิถีวัฒนธรรมของผู้นั้นในชุมชนลาวได้เป็นอย่างดี

บทบาทของศิลปกรรม: ความสัมพันธ์ต่อวิถีชุมชนในอดีต

จากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ทำให้ทราบได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนนี้ เป็นหนึ่งในกลุ่มชนอพยพที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ออดีต นับตั้งแต่ชาวลาวเวียงที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยกรุงธนบุรี และลาวพวนที่เข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงปัจจุบันกว่า 230 ปี กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่โดดเด่น ซึ่งยึดถือปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่เมื่อครั้งอยู่ในราชอาณาจักรลาว และหลังจากมีการย้ายถิ่นฐานก็ยังคงมีแบบอย่างในการยึดถือและปฏิบัติอยู่เนืองนิตย์ ซึ่งวิถีชีวิตของผู้นั้นและวัฒนธรรมชุมชนนั้นเริ่มจากอดีต ชุมชนลาวมักตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มก้อนไม่ปะปนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาชีพของผู้คนส่วนใหญ่นอกจากจะมีหน้าที่ทำสวนทอและส่วยเร่งส่งให้แก่รัฐ อาชีพที่สำคัญหลัก คือ การทำนา โดยชาวบ้านสามารถบุกเบิกที่ดิน ซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่าเพื่อทำการเพาะปลูกได้โดยเสรี โดยการจับจองและแจ้งความประสงค์กับข้าหลวงเสนา ซึ่งกระทรวงเกษตรราธิการแต่งตั้ง ข้าหลวงเสนาจะออกหนังสือรับรองสิทธิในที่ดินซึ่งมีหลายประเภท เช่น

ตราจวง ตราแดง และใบเหยียบย่ำ เพื่อเป็นการยืนยันสิทธิการเป็นเจ้าของที่ดินของชาวนา โดยถือสิทธิเพื่อทำกินเท่านั้น (ยูพิน คำแพง, 2528, หน้า 57) ต่อเมื่อว่างเว้นจากการทำนา ชาวบ้านก็มักจะทอผ้า โดยเป็นการทอผ้าไว้สำหรับใช้เองในครอบครัว และงานจักสาน โดยทำเมื่อว่างเว้นจากงานต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นการทำเพื่อนำไปใช้ในครัวเรือนรวมทั้งการตีเหล็ก ซึ่งเป็นงานช่างที่ชาวลาวพวนและลาวเวียงมีความชำนาญในการถลุงแร่เหล็กและตีเหล็กมาตั้งแต่ก่อนอพยพ โดยมีชาวลาวได้เข้ามาทำงานในโรงงานถลุงเหล็กที่ตั้งขึ้นที่เมืองพนมสารคามเป็นจำนวนมาก (หมวดจดหมายเหตุ, กท.ร.4)

วิถีชีวิตของชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักมีความสัมพันธ์กับความเชื่อประเพณี ที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาซึ่งมีการกระทำต่อเนื่องกันตลอดทั้ง 12 เดือน หรือยึดถือสืบสองนั่นเอง ควบคู่ไปกับความเชื่อในเรื่องของการนับถือผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ หรือผีปู่ตา รวมทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สังคม เช่น การบวช การแต่งงาน งานศพ เป็นต้น และเนื่องจากวิถีชีวิตชุมชนมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนา วัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางของการเชื่อมโยงสังคม ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นอันเนื่องในพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นไปที่ความเชื่อทางพุทธศาสนา และเป็นการสร้างจากศรัทธา ศิลปกรรมจึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างโลกทัศน์ทางสังคม และลักษณะของงานศิลปกรรมที่ปรากฏ จึงเน้นเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักแสดงออกมาในรูปแบบมีความเป็นพื้นบ้าน มีความเรียบง่ายของวิถีชีวิตสอดแทรกอยู่ในความงามในงานศิลปกรรม มีบรรทัดฐานแนวคิดตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในคุณค่าของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เป็นลักษณะของศิลปกรรมชุมชนในยุคเริ่มแรกในการตั้งถิ่นฐาน เป็นรูปแบบวิถีชีวิตในแบบของเกษตรกรรม ที่ก่อให้เกิดกระบวนการความสัมพันธ์กันระหว่างศาสนา มนุษย์และสิ่งแวดล้อม (พิชัย สุขวุ่น, 2551, หน้า 113)

ดังนั้นบทบาทในงานศิลปกรรมจึงมีผลต่อชุมชน ทั้งในแง่ของสังคม และจิตใจ โดยเป็นตัวแทนในการเชื่อมโยงความคิด สู่วิถีปฏิบัติกรอยู่ร่วมกันโดยใช้หลักพุทธศาสนาเชื่อมโยงผู้คนในชุมชน โดยแบ่งบทบาทตามลักษณะของศิลปกรรม ดังนี้

1. บทบาทของงานสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นรูปแบบหนึ่งของงานศิลปกรรมที่มีบทบาทต่อชุมชน เช่น พระเจดีย์ พระอุโบสถ พระวิหาร หอไตร ศาลาการเปรียญ หอฉัน หอกลอง และหอรระฆัง ฯลฯ สถาปัตยกรรมเหล่านี้ถือเป็นสถานที่ศักดิ์ เป็นเขตสำคัญที่ถูกบรรทัดฐานทางสังคมกำหนด โดยกำหนดพื้นที่ลักษณะทางเชิงช่าง รูปแบบให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี ค่านิยมของชุมชนในสมัยนั้น ผังขอบเขตของพื้นที่ในงานสถาปัตยกรรมมักถูกเชื่อมโยงเข้ากับชุมชนและสภาพแวดล้อม

โดยรอบในเรื่องประโยชน์การใช้สอย และง่ายต่อการเดินทางเป็นหลัก ทำให้ที่ตั้งของพระอุโบสถส่วนมากจึงต้องสร้างไว้ในพื้นด้านหน้า มีการเชื่อมต่อกับศาลาท่าน้ำ ลำคลองซึ่งเป็นที่สัญจรของผู้คน เน้นความสะดวกในการเดินทางเข้าออก และง่ายต่อมามาวัดเพื่อร่วมกันในการทำบุญตามประเพณี

ดังนั้นบทบาทที่สำคัญ คือ หน้าที่ของอาคารซึ่งถูกสร้างเพื่อประโยชน์ใช้สอยและใช้ในงานพิธีกรรมในด้านพุทธศาสนา โดยถือว่าสถาปัตยกรรม เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสัญลักษณ์ทางศาสนา เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า การสร้างสถาปัตยกรรมแต่ละแห่งเพื่อเป็นที่ประดิษฐานสัญลักษณ์แห่งพระพุทธเจ้า รวมทั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเพื่อการบูชาสัญลักษณ์นั้น สถานที่นั้นจึงเปรียบเสมือนพาหนะนำคนไปสู่การพ้นทุกข์ การจัดวางผังวัดที่มีพระอุโบสถ มีวิหาร และมีเจดีย์ โดยมีระบบสัญลักษณ์เข้ามามีบทบาทในการแทนค่าความหมายของงานศิลปะ เช่น รูปแบบขององค์ประกอบอาคารต่าง ๆ ของงานสถาปัตยกรรม และการประดับลวดลายสถาปัตยกรรมด้วยปูนปั้น ที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ หรือชาดกต่าง ๆ หรือแทนความหมายในมุมมองของคติความเชื่อทางด้านพุทธศาสนา นับว่าเป็นการถ่ายทอดผ่านงานช่างโดยแฝงไว้ด้วยความหมายนอกเหนือไปจากประโยชน์ใช้สอย

2. บทบาทของงานประติมากรรม

รูปแบบของงานประติมากรรม ส่วนใหญ่มักถูกสร้างในลักษณะของรูปเคารพ เป็นความนิยม สืบทอดที่จะสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่บูชาสักการะ ด้วยความศรัทธาเชื่อมั่น ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา และเป็นสัญลักษณ์องค์แทนของพระพุทธเจ้า มีบทบาทต่อแนวคิดและวิถีชุมชน โดยรูปแบบของประติมากรรมที่ปรากฏในชุมชนแบ่งออกเป็น

2.1 ประติมากรรมรูปเคารพ ได้แก่ ประติมากรรมที่สร้างขึ้นสำหรับเคารพบูชาตามความเชื่อ ความศรัทธาของศาสนิกชน เช่น พระพุทธรูป เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ รวมทั้งรูปเคารพในลัทธิและศาสนาอื่น ๆ

2.2 ประติมากรรมรูปตัวแทน ได้แก่ ประติมากรรมรูปเปรียบหรือรูปเหมือนบุคคล รูปเปรียบ คือ รูปสมมติเป็นบุคคลใด ๆ ที่ไม่ประสงค์จะทำให้เหมือนหรือไม่สามารถทำเป็นรูปเหมือนได้ เช่น รูปบุคคลสำคัญในอดีตที่ไม่สามารถหาภาพถ่ายมาเป็นต้นแบบสร้างรูปเหมือนได้ หรือรูปบุคคลในสังคมที่มีข้อห้ามหรือมีความเชื่อเกี่ยวกับโทษของการทำรูปเหมือน ส่วนรูปเหมือน คือ รูปที่ทำเลียนแบบบุคคลจริง

2.3 ประติมากรรมตกแต่ง คือ บรรดารูปและลวดลายทั้งหลายที่สร้างขึ้นตาม ภาระบวรการวิธีของประติมากรรมเพื่อประดับตกแต่งอาคาร ศาสนสถาน รวมถึงลวดลายที่ตกแต่ง บนองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมและเครื่องใช้สอยบางอย่าง

ประติมากรรมจึงมีบทบาทหน้าที่สนองประโยชน์ต่อสังคมทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เป็นการส่งเสริมลัทธิความเชื่อและศาสนา ต่อมาได้คลี่คลายทั้งในด้านรูปแบบและกรรมวิธีในแต่ละยุคสมัย เป็นไปเพื่อความเคารพและศรัทธา อีกทั้งใช้เพื่อส่งเสริมอำนาจและบารมีของกษัตริย์และผู้ปกครอง รวมถึงเป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดความงามเพื่อยกระดับจิตใจและรสนิยม และบางอย่างก็เพื่อประโยชน์ใช้สอย ลักษณะของงานประติมากรรมที่สำคัญ เช่น รูปและสัญลักษณ์ของ พระพุทธเจ้านำไปสู่ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตาม หลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยมีนัยดังนี้

พระพุทธรูปเป็นสื่อให้เข้าถึงพระธรรม ควรค่าแก่การเคารพบูชา ส่งผลต่อความคิด จิตใจที่อ่อนโยน ความอ่อนโยน คือ ตัวธรรม การได้ก้มกราบพระพุทธรูป ส่งผลจิตใจสงบ ร่มเย็น อธิษฐานจิตให้มั่นคงได้

พระพุทธรูปเป็นสื่อของความดีงาม น้อมนำให้ระลึกถึงคุณความดี และจงกามในการปฏิบัติธรรม และสร้างสื่อสัมพันธ์อันดีกับคนรอบข้าง อีกทั้งอยู่ในฐานะเป็นทั้งศาสนบุคคล และศาสนวัตถุ กล่าวคือ พระพุทธรูปเป็นองค์แทนพระพุทธเจ้าและเป็นปูชนียวัตถุที่ทรงคุณค่า ทางด้านจิตใจ

นอกจากนี้ พระพุทธรูป ยังมีลักษณะจากการถ่ายทอดรูปแบบตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ 32 ของมหาบุรุษผู้มีบุญญาธิการ แม้ว่าจะไม่ครบถ้วนตามคัมภีร์ทั้งหมดแต่ได้แสดง ถึงความสงบ ความเมตตา และความงามตามหลักสุนทรียะ ซึ่งก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็น เครื่องยึดเหนี่ยว พึงพา เพื่อนำไปสู่หนทางพ้นทุกข์ทั้งปวงได้ รวมถึงสัญลักษณ์ของพระพุทธองค์ เช่น ต้นโพธิ์ ดอกบัว สถูป ธรรมจักร รอยพระพุทธบาท แสดงถึงความหมายและเหตุการณ์ที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ตามพระพุทธประวัติและชาดกนิทานบางเรื่อง (พัชรินทร์ ศุขประมุข, วิเศษ เพชรประดับ และเมธินี จิระวัฒนา, 2532, หน้า 5)

3. บทบาทของงานจิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนัง เป็นการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมทางศาสนาที่มีคุณค่าทางเรื่องราวและคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งในอดีตถูกใช้เป็นสื่ออุปกรณ์เพื่อการสอนธรรมแทนหนังสือ เกิดผลสัมฤทธิ์ด้วยการเรียนรู้ธรรมะผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนัง ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง จึงเป็นลักษณะของการ สอนและการเรียนรู้ของผู้คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เป็นศาสตร์และศิลปะที่อาศัย

ปัจจัยแวดล้อมในขณะนั้นสร้างขึ้น จากการบอกเล่าเรื่องราวและสอดแทรกแนวคิด ความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้คนได้เข้าใจ และมุ่งเน้นต่อการทำความดีในสังคม

การเขียนภาพจิตรกรรมบนฝาผนัง มีแนวคิดคติการวาดตามความนิยมของช่วงเวลา เช่น เรื่องพุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิจักรวาล ซึ่งส่วนหนึ่งเพื่อให้เกิดภาพชัดเจนระหว่างที่ฟังหรือ อ่านพระธรรมคำสอน ตลอดจนเรื่องราวทางศาสนาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เช่น การ ถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาผ่านภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติที่แบ่งเป็น ตอนต่าง ๆ โดยนำภาพจินตนาการถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สำคัญในแต่ละตอนมาถ่ายทอดให้มี ความชัดเจน สอดคล้องกับเรื่องราวที่ปรากฏในพระธรรมคำสอน ทำให้เกิดการจดจำและความ ประทับใจได้ดีกว่าการฟังหรืออ่านเพียงอย่างเดียว การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้ภาพสื่อ จิตรกรรมฝาผนังในสมัยอดีตนั้น ผู้วาดนั้นต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในด้านสุนทรียศาสตร์ มีความ เป็นศิลปิน การรู้จักใช้สื่อที่นำมาวาดภาพเพื่อจะสื่อภาพนั้นออกมาเป็นลวดลายต่าง ๆ ให้มี ความหมายเมื่อผู้พบเห็นแล้วสามารถเข้าใจได้ในทันที นอกจากนี้แล้วยังต้องมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องที่จะสื่อออกมา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านศิลปะ ความรู้ด้านศาสนาที่ตนศึกษาอย่างเข้าใจอย่างถ่อง แท้ เนื่องจากสมัยนั้น การศึกษานั้นยังไม่แพร่หลาย ดังนั้นจึงอาศัยภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อศึกษา ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา (พระพงศศักดิ์ อภิชาติโว (รุ่งสง), 2549, หน้า19-23) รวมทั้งงาน จิตรกรรมฝาผนังนี้ยังมีบทบาทในแง่ของการบันทึกเรื่องราวทางวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของ ผู้คนในชวงเวลา ซึ่งกลายเป็นภาพบันทึกข้อมูลสำคัญที่มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์อีกด้วย

บทบาทของงานศิลปกรรม: ภาพสะท้อนวิถีชุมชนความเป็นลาวในปัจจุบัน

บทบาทของงานศิลปกรรมที่มีต่อชุมชนลาวนั้น เป็นบทบาทที่เชื่อมโยงกับแนวคิดทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ในการสร้างวัดและ งานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนา ยังคงมีการสร้างและการบูรณะ เพื่อคงการดำรงอยู่มาอย่าง ต่อเนื่อง วัด ถูกสร้างขึ้นอย่างมากภายในชุมชน แสดงให้เห็นว่า ศิลปกรรมกับวิถีชีวิตมีส่วนที่ สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เมื่อเปรียบเทียบลักษณะการสร้างของงานศิลปกรรมในอดีตกับ ศิลปกรรมของชุมชนปัจจุบัน ด้วยมุมมองของพุทธศาสนา

ศิลปกรรมในยุคดั้งเดิมซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม และเป็นยุคที่ผู้คนยังสนใจในเรื่องของ พุทธศาสนา ศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมานั้น ล้วนมีความสัมพันธ์อยู่กับความเชื่อทางศาสนาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม โดยจุดมุ่งหมายของศิลปกรรม คือ การสร้างทัศนระของการค้นหาความจริงในชีวิต เป็นปรัชญาการดำรงชีวิตในเชิงพุทธศาสนา เป็น

ความรู้สึกร่วมกันของการเอาชนะกิเลสของตนเองจนนำไปสู่การอยู่ร่วมกันของชุมชนอย่างสันติ (พิชัย สุขวุ่น, 2551, หน้า 115-116) ศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนานี้ จึงสามารถสร้างความหมายของการมีชีวิตด้วยการคำนึงถึงสิ่งอื่น ๆ ให้อยู่กันได้อย่างสมดุ

แต่เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลง การเข้าสู่กระแสแห่งการพัฒนาให้ทันสมัย ศิลปกรรมแบบดั้งเดิมเริ่มไม่เป็นที่นิยมต่อแนวคิดและวิถีชีวิตอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะว่าบริบทของสังคมเปลี่ยนเนื่องจากวิวัฒนาการของชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่กระบวนการพัฒนา เพื่อตามกระแสของการพัฒนาสังคมให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่อาศัยความสัมพันธ์กันในลักษณะของโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ชุมชนที่อาศัยการเกษตรแบบดั้งเดิมจึงเปลี่ยนสภาพเป็นสังคมแห่งการค้าขายและเน้นการบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด คนในท้องถิ่น เริ่มมีวิถีของการดำรงอยู่ในสังคมแบบใหม่ โดยใช้เศรษฐกิจนำการพัฒนา ซึ่งกระบวนการนี้ได้ส่งผลต่อศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนา และโครงสร้างของศิลปกรรมในชุมชนอย่างเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น บทบาททางศิลปกรรมของชุมชนปัจจุบันจึงปรับเปลี่ยนไป การสร้างสรรค์ศิลปกรรมเพื่อเป็นตัวแทนแห่งความเชื่อ ความเคารพศรัทธาที่ยังคงเป็นส่วนหนึ่งที่ดำรงอยู่ และยังส่งผลต่อจิตใจของผู้คนที่เชื่อมั่นศรัทธาในทางพุทธศาสนา แต่อีกส่วนหนึ่งกลับกลายมามีบทบาทเชิงสังคมมากขึ้น ลักษณะของบทบาทที่เกิดจากค่านิยมทางวัตถุที่แปรสภาพเป็นเครื่องมือ หรือที่พึงในรูปของวัตถุ กลายเป็นสัญลักษณ์ในเรื่องของโชคลาภ ความร่ำรวย ความเชื่อด้านปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ส่งผลต่อที่มาของรูปแบบพิธีกรรมแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคหลังนี้ สะท้อนเห็นถึงความอ่อนแอทางด้านจิตใจของผู้คนในชุมชนสังคมปัจจุบัน รวมถึงมีการยอมรับรูปแบบวิถีแนวคิดของลัทธิวัตถุนิยม และบริโภคนิยมมากขึ้น ส่งผลต่อแนวคิดและการสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนไปของวัดและศิลปกรรมในพุทธศาสนา เช่น รูปแบบของกิจกรรมที่เปลี่ยนไป การทำบุญด้วยปัจจัยทางด้านทรัพย์สิน เพื่อแลกกับกับวัตถุมงคล ที่ส่งผลต่อความเชื่อและจิตใจ รวมทั้งรูปแบบงานศิลปกรรมที่เน้นขนาด ความใหญ่โต โอ้อวด วิจิตร มีการประดับตกแต่งที่ตระการตา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมไทย-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนปัจจุบัน

จากความเปลี่ยนแปลงของชุมชน การก้าวสู่สังคมยุคใหม่ วิถีของผู้คนที่เปลี่ยนไปย่อมส่งผลต่อแนวคิดและการปรับเปลี่ยนรูปแบบในงานศิลปกรรมยุคปัจจุบัน จากมุมมองวิถีแบบดั้งเดิมนั้น งานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนา คือ ลักษณะหนึ่งของรูปแบบทางวัฒนธรรมและ

สังคม ที่ถูกถ่ายทอดผ่านแนวคิด ฝีมือช่าง เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกและแสดงความหมายของ ความศรัทธา รวมทั้งการแสดงออกซึ่งความเป็นชาติพันธุ์ของตน งานศิลปกรรมที่ปรากฏให้เห็นนั้น มักมีลักษณะความโดดเด่นและแตกต่าง นั้นหมายถึงชุมชน ได้สร้างสร้างอัตลักษณ์ในเชิง สัญลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เพื่อแสดงความเป็นตัวตน แต่ปัจจุบันความเป็นอัตลักษณ์นี้ มีการเลื่อนไหล เนื่องจากสภาพความสัมพันธ์ของสังคม วิถีชุมชน แนวคิดและช่วงเวลา ก่อให้เกิดลักษณะพลวัต การปรับเปลี่ยน เอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งภาษา ประเพณีวัฒนธรรม การดำรงชีวิต รวมถึงงาน ศิลปกรรมในชุมชน มีการผสมผสานและมีลักษณะของความเป็นพหุลักษณะ มากขึ้น

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่ยังคงเดินทางด้านเทคโนโลยี การสื่อสารและการ คมนาคมภายใต้ระบบทุนนิยมส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ทำให้ลักษณะบางอย่างทาง วัฒนธรรมและจิตสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ของชุมชนลาวกำลังถดถอยและวิถีความเป็นท้องถิ่นถูก กลืนหาย สังคมที่ผู้คนเคยมีความผูกพันในชุมชน รวมถึงความผูกพันกับเวลาและสถานที่กำลังเกิด การปรับเปลี่ยนกลืนกลาย ดังนั้นในปัจจุบันหลายหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องจึงมีแนวคิดจาก กระแสวิชาการในการรื้อฟื้นและทบทวน เพื่อหาจุดเชื่อมโยงเพื่อลดการปะทะกันระหว่างวัฒนธรรม ท้องถิ่นกับสังคมแบบโลกาภิวัตน์ เพื่อนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น และปัจจัยซึ่งเป็น แนวทางในการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรม ในลักษณะไม่ใช่การก้าวกระโดดที่ส่งผลกระทบต่อกรกลืน กลายและสูญสลายในทางศิลปกรรม

อานันต์ กาญจนพันธุ์ (2544, หน้า 47) เคยกล่าวไว้ว่า ไม่มีวัฒนธรรมใดที่ไม่ เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในขบวนการต่อสู้ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง วิธีการผลิตอาจ เปลี่ยนแปลงเฉพาะทางรูปแบบที่หลากหลายขึ้น แต่เนื้อหาสาระไม่เปลี่ยนแปลง และวัฒนธรรม ไม่ใช่เครื่องมือของชุมชนแต่มันคือภาษา ซึ่งฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2544, หน้า 38) เรียกลักษณะนี้ว่า เป็นทฤษฎีสองระบบ เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่มีความสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งรัฐและตลาด โดยมีเงื่อนไขของกาลและเทศะกำกับ และเป็นลักษณะพิเศษของกระบวนการ เปลี่ยนแปลงของสังคม เนื่องด้วยแรงเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ภายในของหมู่บ้าน ทำให้สังคม วัฒนธรรมของชุมชนสร้าง ตัวตน (Identity) อย่างหลากหลาย และมีความสลับริบซับซ้อนขึ้นใน ลักษณะของความเป็นพหุลักษณะ (Plurality) (สุภาวดี เชื้อพราหมณ์, 2556, หน้า 144)

ในการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมในชุมชนลาวที่ปรากฏในภาคตะวันออกเฉียงตอนบนนี้ จะ เห็นได้ว่า จากพลวัตที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบของงานศิลปกรรมนั้น ได้มีการปรับรับตามเงื่อนไขของ สังคม วัฒนธรรม และบริบทแวดล้อม เมื่อวิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยน จึงส่งผลต่อแนวคิดและการ สร้างสรรค์งานศิลปกรรม ความสัมพันธ์ที่มีการสะท้อนวิถีชีวิตเฉพาะตัวนั้น ส่วนหนึ่งอาจถูกผ่าน

กระบวนการเชื่อมโยงตามหลักของกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งสัมพันธ์กับตามหลักแห่งความจริงทางพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่า หลักปัจจุสมุปบาท (อิทัปปัจจยตา)¹ โดยเมื่อเหตุปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงไม่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อน และมีความแตกต่างหลากหลาย รวมถึงการสร้างปฏิสัมพันธ์ในระดับเครือข่ายทางสังคม (Social network) ดังนั้นลักษณะที่ปรากฏของงานศิลปกรรมในชุมชนลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นภาพสะท้อนของการมีตัวตนในช่วงหนึ่ง และเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมในช่วงเวลา การนำเสนอของสัญลักษณ์หรือภาพตัวแทนที่มีความแตกต่างดังกล่าว ในงานศิลปกรรมนั้นถูกยอมรับไปตามบริบทของสถานที่และเวลา เราจึงเห็นรูปแบบที่หลากหลายในงานศิลปกรรมซึ่งเคยดำรงอยู่ตั้งแต่อดีต รวมถึงการเปลี่ยนแปลง คลี่คลาย และการพัฒนา และนำไปสู่ลักษณะของงานศิลปกรรมที่มีการผสมผสานในความร่วมสมัย มาถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน การพัฒนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศอย่างมากทั้งในบริบทชุมชนเมืองและท้องถิ่น โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่น แต่เดิมมีวิถีชีวิตและตั้งถิ่นฐานอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และสะท้อนภูมิปัญญาที่สั่งสมมา แต่ในช่วงการเร่งสร้างประเทศให้ทันสมัยนั้น การพัฒนาได้เข้ามาสนับสนุนในเชิงนโยบายท้องถิ่น และส่งผลกระทบต่อสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรม โดยสะท้อนผ่านการจัดการพื้นที่ทางกายภาพในท้องถิ่น (สุภาวดี เชื้อพราหมณ์, 2556, หน้า 142) รวมทั้งกระทบต่อรูปแบบและการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมในชุมชนลาว ซึ่งเป็นชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่ได้ การดำรงอยู่นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการสืบทอดและการผลิตซ้ำ ซึ่งวัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2556, หน้า 224) ได้กล่าวไว้ว่า การสืบทอดทางวัฒนธรรม (Cultural transmission) และผลิตซ้ำวัฒนธรรม (Cultural reproduction) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ จากรุ่นสู่รุ่น ทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีบทบาทในกลุ่มสังคม หรือแม้แต่วัฒนธรรมบางอย่างที่เคยมีอยู่ในอดีตถูกรื้อฟื้น เลือกรวบรวมมาผลิตซ้ำ หรือนำมาปฏิบัติใหม่ โดยอาจปรับเปลี่ยนรูปแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน หรืออาจมีการริเริ่มวิถีปฏิบัติใหม่โดยนำสิ่งที่มีอยู่แล้วในวัฒนธรรมหลักมาตีความใหม่ ทำให้เกิดการผลิตซ้ำวัฒนธรรมบางอย่างในพื้นที่ใหม่ ที่ไม่เคยมีวิถีปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อน

¹หลักปัจจุสมุปบาท (อิทัปปัจจยตา) ได้อธิบายว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ

ดังนั้นจะเห็นว่า ลักษณะของการดำรงอยู่ในงานศิลปกรรมในพื้นที่ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งส่งผลให้เอกลักษณ์ดั้งเดิมมีความเปลี่ยนแปลงไป ถ้ากล่าวถึง งานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในรูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต ซึ่งไม่ได้แยกออกจากบริบทของสภาพแวดล้อม แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ แต่สาระตัวตนของการสร้างสรรค์ในงานศิลปกรรมไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไป เพราะสิ่งที่ถูกปลูกฝังมาตลอดในชุมชน คือ วิถีพุทธ ความเชื่อและความยึดมั่นในพุทธศาสนา คติในการดำรงไว้ซึ่งศรัทธาในการสร้างสรรค์ศิลปกรรม ในขณะที่ความเจริญรุ่งเรืองในพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ แต่ลักษณะที่ปรับเปลี่ยนคือ โครงสร้างภายนอกของกระบวนทัศน์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เลือนไหลของพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และส่งผลต่อการรับแนวคิดใหม่ ๆ ที่เข้ามาต่อ ยอด ในการสร้างงานศิลปกรรม จึงส่งผลให้ ปัจจุบันการดำรงอยู่ของศิลปกรรมดั้งเดิมส่วนหนึ่งสูญหาย จากการขาดจิตสำนึก ความรู้ความเข้าใจ ขาดฝีมือช่างผู้ไม่ชำนาญงาน และการบูรณะจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ รวมทั้งความแปรเปลี่ยนของรสนิยมทางเชิงช่างที่ถูกพัฒนาตามแบบอย่างค่านิยมของยุคสมัย เป็นต้น ในขณะที่บางส่วนยังคงดำรงอยู่นั้น มีลักษณะของการรื้อฟื้น สืบทอดและการผลิตซ้ำ

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบูรณะดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมในชุมชน ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ ส่วนของอำนาจรัฐ และส่วนของชุมชนและองค์กรเอกชนที่มีบทบาทสำคัญ

1. ส่วนของอำนาจรัฐ

รัฐมีบทบาทต่อการบูรณะและการดำรงอยู่ ด้วยการทำงานขององค์กรรัฐที่เกี่ยวข้องในการพยายามอนุรักษ์โดยการบูรณะ สืบทอดศิลปกรรมทั้งอาคารศาสนสถาน เพื่อให้คงอยู่ในรูปแบบดั้งเดิมมากที่สุด โดยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศิลปากรขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2454 โดยมีภาระหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน และโปรดเกล้าฯ ให้มีการประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ ลงวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2466 พร้อมกับการแต่งตั้งกรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร มีหน้าที่ให้คำปรึกษากับเทศบาลและเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองท้องถิ่น ในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม โดยกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบในการพิเคราะห์เลือกสรร กำหนดว่าสิ่งใดเป็นของโบราณควรจะเก็บรักษาไว้บ้าง ตรวจตราให้คำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ นับเป็นก้าวแรกในการจัดตั้งองค์กรในการอนุรักษ์ และกำหนดแนวทางในการดำเนินการอย่างเป็นระบบขึ้นในประเทศไทย

ในการบูรณะของกรมศิลปากรที่มีต่องานศิลปกรรมในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น จะเห็นได้ว่า หลายแห่งถูกขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน เช่น

โบราณสถานวัดเมืองกาย อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ขึ้นทะเบียนเมื่อ 25 ตุลาคม 2537

โบราณสถานวัดเตาเหล็ก ขึ้นทะเบียนเมื่อ 10 พฤษภาคม 2547 อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระธาตุพุทธมิ่งมงคล วัดแสงสว่าง ขึ้นทะเบียนเมื่อ 5 มกราคม 2497 อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

โบราณสถานวัดใหญ่ทักษิณาราม ขึ้นทะเบียนเมื่อ 20 พฤษภาคม 2541 อำเภอเมือง นครนายก จังหวัดนครนายก

จากการที่รัฐเข้ามาควบคุมดูแลนี้ จึงทำให้ส่วนหนึ่งของงานศิลปกรรมมีการบูรณะ ซ่อมแซม มีข้อกำหนดในการปรับปรุง ซ่อมแซม บูรณะ โดยกรมศิลปากร ซึ่งทำให้รูปแบบของงานศิลปกรรมสามารถดำรงในลักษณะดั้งเดิมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก และยังมีอีกหลายแห่งที่ถูกกำหนดเป็นโบราณสถานที่อยู่ในระหว่างการรอขึ้นทะเบียน และภายในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปราจีนบุรี ซึ่งเป็นที่รวบรวมงานด้านโบราณคดี ทั้งโบราณวัตถุ แลงงานชิ้นส่วนของศิลปกรรมที่สำคัญในพื้นที่เพื่อการเก็บรักษาและการเรียนรู้อีกด้วย

2. ส่วนของชุมชนและองค์กรอิสระ

การบูรณะ และดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมลาวในพื้นที่ สำหรับชุมชนเองนั้นก็มีการร่วมมือกันภายใน จากผู้นำชุมชนที่ต้องการสร้างปรากฏการณ์หรือพื้นที่ เพื่อฟื้นฟู ล้ำนึกความเป็นตัวตนของชุมชน ผ่านกระบวนการสร้างความทรงจำร่วมระหว่างอดีตและปัจจุบัน ในภาพรวมของความพยายามดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว โดยการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรอิสระของคนในชุมชน เช่น การจัดตั้งมูลนิธิชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย โดยมีสมาชิก 19 จังหวัดทั่วประเทศ รวมถึงมูลนิธิชมรมไทยพวนประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการร่วมมือกันกระตุ้นการสร้างจิตสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน เพื่อการส่งเสริม รักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของตนเองไว้ หรือแม้แต่การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ในชุมชนย่อยภายในหมู่บ้าน เป็นต้น

การจัดตั้งองค์กร หรือกลุ่มอิสระเหล่านี้ เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของสังคมสมัยใหม่ที่แกนกลางของสังคมเปลี่ยนจากสถาบันศาสนา มาเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ การแสดง

วัฒนธรรมในพื้นที่ตั้งของชุมชนลาวนั้น มักเป็นลักษณะของการรวมเอาอดีตของชุมชนและวัดมาอยู่ด้วยกันนั้น ทำให้วัดยังคงรักษาสถานะของการเป็นศูนย์กลางของชุมชน รวมทั้งการใช้ลักษณะของเครือข่ายแบบ "บวร" บ้าน วัด และโรงเรียน จากการร่วมมือกันของคนในสวนต่าง ๆ เช่น ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ครู พระ โดยมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในชุมชน เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน โดยมีการกำหนดเนื้อหาและจัดหาสิ่งของมาแสดงนั้น เป็นการช่วยยึดโยงสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น รูปแบบของพื้นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์นั้นส่วนใหญ่จึงมักจัดตั้งอยู่ในวัดสำคัญ ซึ่งเป็นศูนย์กลางสร้างอาคารขึ้นเพื่อเป็นสถานที่จัดแสดง และรวบรวมงานศิลปกรรม สิ่งของต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตโดยจัดเป็น ศูนย์วัฒนธรรมในหมู่บ้าน เช่น ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นลาวเวียง วัดหัวถนน จังหวัดชลบุรี หรือ พิพิธภัณฑ์วัดดงนครนายก พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดฝั่งคลอง นครนายก เป็นต้น

ภาพที่ 5-1 พิพิธภัณฑ์วัดดง นครนายก

ภาพที่ 5-2 เอกสารโบราณ พิพิธภัณฑ์ วัดดง

ภาพที่ 5-3 เรือนพวนในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดฝั่งคลอง นครนายก (ขวา)

ภาพที่ 5-4 การจัดแสดงเครื่องแต่งกายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดฝั่งคลอง นครนายก (ซ้าย)

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภายในท้องถิ่นนี้ สิ่งที่น่ามาจัดแสดงนั้น ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอเรื่องราวของคนท้องถิ่น วิถีวัฒนธรรมและสังคมพื้นถิ่น ด้วยการเล่าเรื่องผ่านวัตถุสิ่งของ โดยมีข้อมูลการศึกษาในด้านมานุษยวิทยา ที่ผสมผสานทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หลักฐานทางโบราณคดี สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม เครือญาติ ตำนาน ความเชื่อ คติชน และคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นไว้ด้วยกัน (ศิริพร ศรีสินธุ์โร, 2551, หน้า 16) ซึ่งมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปกรรม อยู่บ้างบางประเภท ที่สามารถรวบรวมและนำมาจัดแสดงได้ ก็ถูกผนวกไว้ในพิพิธภัณฑ์เหล่านี้ด้วย เช่น ประติมากรรมของพระพุทธรูปบูชา พระพุทธรูปไม้ ลักษณะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะ ขึ้นส่วนประกอบในอาคารศาสนาสถานของเดิม รวมถึงเอกสารตัวเขียนโบราณ และการจัดแสดงภาพถ่ายเก่าที่มีคุณค่าภาพที่เกี่ยวข้องของศาสนาสถานที่เป็นลักษณะของงานศิลปกรรมภายในวัดและชุมชนในอดีต ก็ถูกนำมารวบรวมและนำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งสิ้น เพื่อให้เห็นถึงตัวตนของผู้คนและความงามที่เป็นเอกลักษณ์ โดยวัตถุประสงค์ของการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์นั้น เพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและบุคคลที่สนใจ

จากภาพรวมของการกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเหล่านี้ ส่วนใหญ่ถูกเน้นไปที่การเรียนรู้ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมวิถีชีวิต เป็นหลัก โดยมีรูปแบบของลักษณะของงานศิลปกรรมที่สามารถนำมาจัดแสดงเข้ามาผสมผสาน สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของชุมชน และเป็นการยอมรับความเป็นตัวตน เปิดกว้างแสดงในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งมีความหมายต่อการดำรงอยู่ของชุมชนและวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนอกจากจะทำให้เกิดการรื้อฟื้นภูมิปัญญาขึ้นมาใหม่แล้ว ยังส่งผลต่อคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ เห็นคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ ในฐานะของแหล่งรวมภูมิปัญญาดั้งเดิมอีกด้วย

นอกจากนี้ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ยังมีความหมายในแง่ของการเป็นเครื่องมือในการสืบทอด หล่อหลอมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ เนื่องจากพิพิธภัณฑ์ถูกใช้เป็นช่องทางเพื่อถ่ายทอดความรู้และวิถีคิดของคนในชุมชน เป็นการเสนอภาพหรือการสร้างคลังแห่งความรู้ ที่มาของตัวตนในเชิงชาติพันธุ์และอดีตของกลุ่มชนอพยพ และยังเป็นสื่อให้เด็ก ๆ และเยาวชนในชุมชนเกิดสำนึกรักบ้านเกิด ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของตนเอง ภาคภูมิใจว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาสืบทอดมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมเหล่านั้นให้คงอยู่ นั่นก็คือการต่ออายุชีวิตของวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไปได้อีกยาวนาน แม้ว่าปัจจุบันจะมีความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชน จะส่งผลกระทบต่อกระเทือนต่อความเป็นชุมชน และเกิดการเปลี่ยนแปลง

ทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในหลายพื้นที่จึงเห็นรูปแบบของงานศิลปกรรมที่เป็นการนำแบบอย่างจารณนิยมของชุมชนเมือง รูปแบบของงานศิลปกรรมที่มีปรากฏในสังคมไทยโดยทั่วไป ซึ่งไม่มีอัตลักษณ์เฉพาะตน เป็นไปตามลักษณะของกระแสรูปแบบวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม เกิดขึ้นในชุมชนมากมาย แต่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การเกิดขึ้นของการจัดศูนย์ศิลปวัฒนธรรม หรือพิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นนี้ ยังคงดำรงไว้ซึ่งการรื้อฟื้นบางส่วนของความเชื่อพื้นบ้าน ประเพณีพิธีกรรม ศิลปกรรม วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ให้สืบทอดต่อมาได้ แม้ว่าลักษณะของการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและงานศิลปกรรมบางอย่างนั้นได้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสถานการณ์ใหม่ ๆ ในสังคมก็ตาม แต่ทั้งหมดนี้คือปัจจัยและความพยายามในการสืบทอดและการดำรงอยู่ภายในชุมชน

จากแบบอย่างการดำรงอยู่ที่มีเกิดจากกระบวนการปรับเปลี่ยนแสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีศักยภาพในการปรับตัวเพื่อตอบรับและต่อสู้ต่อกระแสการรุกรานของวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และผสมผสานความรู้ทั้งของเก่า และใช้ประโยชน์จากของใหม่ ภายใต้การผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นนั้น ส่งผลถึงอัตลักษณ์ทางด้านศิลปกรรมของชุมชนได้ถูกปรับเปลี่ยนและก่อรูปขึ้นมาใหม่ เกิดกระบวนการหล่อหลอมอัตลักษณ์จากรุ่นสู่รุ่น อาจกลายเป็นแบบอย่างของการเลือกรับที่เกิดจากกระบวนการผลิตซ้ำและเกิดการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบใหม่ ๆ ในชุมชนในอนาคต

นอกเหนือจากการร่วมกันในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านท้องถิ่นแล้ว สำหรับองค์กรเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในการร่วมดำรงรักษารูปแบบของงานศิลปกรรม ในปัจจุบัน ยังมีไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นองค์กรที่อยู่ภายในชุมชน และมีความสัมพันธ์ในเรื่องของกิจกรรมในชุมชน การเข้ามาร่วมส่วนใหญ่จึงเป็นลักษณะของร่วมระดมทุน เพื่อการซ่อมแซมบางส่วน แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปกรรมในชุมชนนี้ ก็ยังขึ้นอยู่กับสำนึกของคนในชุมชนและความร่วมมือร่วมใจ และการเห็นความสำคัญของงานศิลปกรรมที่ควรถูกธำรงไว้เพื่อเป็นแบบอย่างในการเรียนรู้ในวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมต่อไป

ข้อเสนอแนะ และแนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์รูปแบบของงานศิลปกรรมลาวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษารูปแบบงานศิลปกรรมที่ปรากฏในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมในชุมชน สรุปได้ 2 ประเด็น คือ การดำรงอยู่โดยองค์กรของรัฐ และการดำรงอยู่โดยองค์กรอิสระซึ่งเกิดจากสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์และ

ความร่วมมือของคนในชุมชน การอนุรักษ์ โดยองค์กรของรัฐ คือการเข้ามามีบทบาทของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำงานด้านการอนุรักษ์โดยตรงเพื่อดำรงอยู่และสืบทอดในงานศิลปกรรมของประเทศ ด้วยรูปแบบของการซ่อม สร้าง และบูรณะอย่างมีระเบียบแบบแผน ทำให้งานศิลปกรรมสามารถดำรงไว้ซึ่งความงามของศิลปะแบบดั้งเดิม จะเห็นได้ว่า การเลือกพื้นที่ในการอนุรักษ์งานศิลปกรรมจากการจัดการบูรณะโดยกรมศิลปากรนั้น ส่วนมากเป็นไปโครงการที่มีการนำเสนอตามยุทธศาสตร์การบริหารจัดการโดยจังหวัด รวมทั้งต้องอาศัยการสำรวจตรวจสอบก่อนการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน และมีการจัดสรรงบประมาณที่กำหนด ซึ่งในการบูรณะนั้นแต่ละพื้นที่ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างมาก และอาศัยช่างฝีมือ หรือผู้ที่มีความรู้ในรูปแบบเฉพาะ ในการบูรณะซ่อมเสริม เพื่ออนุรักษ์ ให้คงรูปแบบเดิมได้

สำหรับองค์กรอิสระในชุมชนนั้น เป็นการจัดการโดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีการตั้งกลุ่มเฉพาะ เพื่อดำเนินการจัดการเกี่ยวโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนในลักษณะของการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการร่วมมือกันของชุมชนภายในพื้นที่โดยมีประเด็นหลักเพื่อการรื้อฟื้นภาพลักษณ์ เน้นให้ความสำคัญทางวัฒนธรรมในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิต รวมถึงรูปแบบของงานศิลปกรรม ซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบที่ผนวกเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ ในเรื่องของการจัดการรวบรวมศิลปกรรมที่เป็นวัตถุ เพื่อจัดแสดงและเก็บรักษา และให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ เช่น การจัดแสดงพระพุทธรูปโบราณ หรือขึ้นสวนประติมากรรม เป็นต้น

นอกจากปัจจัยที่กล่าวไปแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและทบทวนทฤษฎีด้านการอนุรักษ์ มีข้อเสนอแนะว่า ชุมชนลาวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงใต้สามารถทำโครงการเชื่อมโยงการอนุรักษ์ในภาพรวม ที่ให้ความสำคัญในลักษณะของความเป็นชุมชน และส่งผ่านไปยังรูปแบบต่าง ๆ ในมุมมองทางวัฒนธรรม รวมไปถึงรูปแบบเฉพาะทางศิลปกรรมได้ โดยไม่เจาะจงแค่ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมโดยอนุรักษ์ตัววัตถุที่ปรากฏเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญคือ แนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่เพื่อสืบทอดความเป็นย่านประวัติศาสตร์ของชุมชนลาว ทั้งในด้านแนวคิด จิตสำนึก และความเป็นชุมชน ที่ที่รวมไปถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีวัฒนธรรม ที่สามารถเชื่อมโยงกับสังคมในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางของการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนและส่งผลดีทั้งต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมถึงงานศิลปกรรมในชุมชนอีกด้วย

เนื่องจากชุมชนลาวมีประวัติศาสตร์การอพยพมายาวนาน รวมถึงการตั้งรกรากถิ่นฐานที่สืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น และยังใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม พื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ ถึงแม้ปัจจุบัน จะมีการแบ่งพื้นที่ มีการแบ่งแยกตามขอบเขตชัดเจน แต่ความเป็นชุมชนก็ยังคงเป็นกลุ่มที่

ดำรงวิถีชีวิตอยู่ในย่านที่เป็นประวัติศาสตร์ที่มีวัฒนธรรม ประเพณี และศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ ดังนั้น การที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์งานศิลปกรรมในชุมชน ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบย่อยของชุมชนนี้ จึงต้องให้ความสำคัญไปที่บทบาทของพื้นที่ชุมชนเป็นหลัก เมื่อมีการให้ความสำคัญกับพื้นที่ทำให้ชุมชนมีเรื่องราวของความเป็นมาที่น่าสนใจ จะส่งผลต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย ถึงแม้ว่าปัจจุบันพื้นที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ แต่ในการอนุรักษ์นั้น รูปแบบของการจัดการทำให้เราสามารถผสมผสานการจัดการพื้นที่ให้เกิดการเชื่อมโยงอย่างสมดุลได้

การศึกษาทฤษฎีตามแนวทางของการอนุรักษ์นี้ พบว่าทฤษฎีของ Worskett (1969, pp. 44-56) ได้กล่าวถึงเป้าหมายและหลักการของการอนุรักษ์ไว้ที่น่าสนใจว่า การอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปควบคู่กัน เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยต่าง ๆ ได้ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพไปด้วย และหากการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแล้ว เราจะต้องผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่า จึงต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ที่ไม่ทำลายคุณค่าของโครงสร้างเก่า นั้นหมายถึง การอนุรักษ์ด้วยการอยู่ร่วมกันของชุมชน วิถีชีวิต และรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งผู้วิจัยตีความรวมถึงรูปลักษณะของงานศิลปกรรม เช่น สถาปัตยกรรมที่ปรากฏ ทั้งในแง่ของอาคารบ้านเรือน และสถาปัตยกรรมในทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวคิดการอนุรักษ์ที่อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับวิถีชีวิตชุมชนปัจจุบัน

การอนุรักษ์ต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมด้วย กล่าวคือ การอนุรักษ์ไม่ใช่เป็นเพียงการซ่อมเสริม บูรณะ ปรับปรุงดัดแปลงอาคาร เพื่อให้คงอยู่ของรูปแบบงานศิลปกรรม หรือสร้างสรรค์แคว้นพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หากประวัติศาสตร์จะมีความต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน การอนุรักษ์จะต้องมองถึงบริบท การรักษาสภาพแวดล้อม ความเป็นวิถีชีวิตของเมืองหรือชุมชน เพื่อเป็นการปลุกอดีตของเมืองให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง (จันทิรา เกื้อดวง, 2548ข, หน้า 17) ซึ่ง McNulty (1985, p.37) ยังให้ความเห็นว่า การทำลายความหวงแหนทางวัฒนธรรมโดยความก้าวหน้าเป็นความจริงที่เกิดขึ้น การสงวนวัฒนธรรมเป็นงานสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาและความเจริญทางเทคโนโลยี การเปิดวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ก็เท่ากับเป็นการเริ่มกระบวนการแตกสลายทางวัฒนธรรม ซึ่งหลักการสำคัญของการอนุรักษ์ ต้องเป็นการอนุรักษ์ในความเป็นเมืองและชุมชนประวัติศาสตร์ให้ได้อย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1. ความเคารพต่อธรรมชาติที่ไม่หยุดนิ่งของเมืองและย่านประวัติศาสตร์ โดยคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิต วัฒนธรรม และการตั้งถิ่นฐาน
2. การให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้น
3. ความเคารพต่อเอกลักษณ์ และคุณค่าของย่านเมืองประวัติศาสตร์ ความงาม ตลอดจนความสมดุลทางสังคมที่มีอยู่เดิม ซึ่งต้องมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด ชัดเจน และถูกต้องตามหลักวิชาการ
4. การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเมือง และย่านประวัติศาสตร์ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกระบบ มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์
5. การจัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมือง และย่านประวัติศาสตร์ เผยแพร่แก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการพัฒนา โดยเฉพาะรูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสม
6. การประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์ เข้ากับแผนพัฒนาในระดับชาติ ภาคและท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่น ฯลฯ
7. การเข้ามาตรึงการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประนีประนอม หรือเจรจาต่อรองประสานผลประโยชน์

จากหลักการอนุรักษ์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในการนำมาเชื่อมต่อกับสภาพของชุมชนลาวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ของภาพรวมความเป็นเมือง และย่านประวัติศาสตร์ชุมชนจึงสามารถอ้างอิงจากหลักการนี้นำมาประยุกต์ใช้ และผลานกับรูปแบบที่มีการจัดการอยู่บ้างแล้ว โดยหลักข้อที่ 1-4 นั้น สามารถจัดทำได้โดยเป็นการจัดการในชุมชน ที่เชื่อมโยงกับกลุ่ม หรือองค์กรอิสระที่จัดการในด้านของวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่เดิม แต่มีการเพิ่มความสำคัญของแนวทางการจัดการเพื่อให้การครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเผยแพร่ และให้ความรู้กับประชาชน ให้ความสำคัญกับพื้นที่ของความเป็นชุมชนลาวที่มีขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ย่านประวัติศาสตร์ ชุมชนที่มีการติดต่อความสัมพันธ์มาเนิ่นนาน ซึ่งส่งผลต่อจิตสำนึกและการร่วมมือกันในการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง ในหลาย ๆ ด้าน ที่ไม่เป็นเพียงการให้ความรู้เฉพาะจุด แต่ต้องเป็นลักษณะของความรู้ที่แผ่ขยายไปในวงกว้าง สร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน วัด โรงเรียน รวมไปถึงรัฐ ต่อความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ โดยแนวทางใน

ข้อที่ 5-7 นั้น เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐที่เข้ามา มีบทบาทมากขึ้น แสดงลักษณะความสำคัญ
ความเป็นพื้นที่ของชุมชนลาวที่ปรากฏ ซึ่งอาจจะต้องมีหลายหน่วยงานของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง และ
ต้องใช้งบประมาณในการอนุรักษ์มากขึ้นด้วย

ดังนั้นรูปแบบของการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ชุมชนลาว จึงเป็นการผนวกการอนุรักษ์ที่มี
ความหมายครอบคลุมมากกว่า การอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน ที่เน้นวิถี ชนบทธรรมเนียม ประเพณี
ศิลปกรรม ซึ่งได้มีการจัดทำมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่เป็นการอนุรักษ์ชุมชนจากภาพรวมของความ
เป็นเมือง การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีการอยู่อาศัย มี
ประเพณีวัฒนธรรม ที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีงานศิลปกรรมเป็นแบบแผน
ของการแสดงให้เห็นถึงแนวคิดและวิถี ภูมิปัญญา ในการสร้างสรรค์ของคนในชุมชนนั้น ๆ โดย
กระบวนการอนุรักษ์จึงต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปด้วยกันอย่างสอดคล้อง
เพื่อทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความหมาย และเป็นพื้นที่ที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบทาง
ประวัติศาสตร์ของการดำเนินชีวิต เช่น รูปแบบบ้านเรือนในท้องถิ่น รูปแบบของพื้นที่ในการ
ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือกิจการ และรูปแบบของงานศิลปกรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เป็นต้น
(สุวัฒน์ ธาตานิธิ, 2533, หน้า 148-150)

ตัวอย่างจากการสำรวจพื้นที่วิจัย เพื่อศึกษารูปแบบของงานศิลปกรรมหลายแห่งพบว่า
งานศิลปกรรมที่เคยมีอยู่ ได้มีการรื้อทำลายรูปแบบของโครงสร้างของงานศิลปกรรม โดยเฉพาะ
รูปแบบงานสถาปัตยกรรมพระอุโบสถ สาเหตุเกิดจากความทุดโทรมของตัวอาคารเอง หรือแม้แต่
ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งค่านิยมจากแนวคิดการพัฒนาใหม่ ๆ ที่เริ่มเข้าสู่
ชุมชนท้องถิ่น สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ไม่เป็นเพียงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของเมืองเท่านั้นแต่ยังเป็นเสมือน
การทำลายที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เอกลักษณ์ และความภูมิใจ ศักดิ์ศรีของคนในชุมชนอีก
ด้วย ฉะนั้นในชุมชนเอง ทุกคนจึงควรต้องมีหน้าที่ดูแลรักษา ไม่ว่าจะเป็นการพังทลายอันเกิดขึ้น
จากการละเลยไม่เอาใจใส่ การเสื่อมไปตามธรรมชาติ หรือสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการ
พิจารณาอย่างรอบคอบในการรื้อทำลาย (Demolition) ที่เริ่มเข้าสู่ชุมชน และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใน
ขณะที่ชุมชนมีการพัฒนาแผนใหม่

ดังนั้น จากแนวทางเสนอแนะในการฟื้นฟูและบูรณะ รวมถึงการอนุรักษ์ศิลปกรรมใน
ชุมชนลาวนี้ ความสำคัญจึงไม่ใช่แค่เพียงแนวทางอนุรักษ์เฉพาะวัตถุ แต่ผู้วิจัยหมายความว่าความรวมถึง
การอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะย่านชุมชนที่ยังคงอยู่ในวิถีในลักษณะของชุมชนทาง
ประวัติศาสตร์ เช่น ชุมชนลาวในพนมสารคาม ชุมชนลาวเมืองพนัสนิคม ชุมชนลาวในตัวเมือง
นครนายก เป็นต้น โดยเน้นเปิดภาพมองในมุมที่กว้างขึ้น จากลักษณะของการอนุรักษ์เฉพาะ

วัฒนธรรมท้องถิ่น กลายเป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น ซึ่ง Aldo Rossi (1968 อ้างถึงใน พัชรินทร์ เวียงชัย, 2546, หน้า 18) กับการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก คือ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง บริเวณ หรือสถานที่ที่คนในชุมชนนั้น สามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน เกิดเป็นภาพที่มีความหมายในสิ่งก่อสร้างนั้นจะรวมหมายถึงบริบทของสิ่งก่อสร้างด้วย ที่คนในชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความหมายขึ้นมา ภาพในที่นี้สามารถเห็นได้โดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย

ส่วนที่สอง คือ องค์ประกอบส่วนที่อยู่ภายในเป็นคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา ที่เรียกว่าคุณค่าทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ ในมิติต่าง ๆ ของชุมชน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในและนอกชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะมีความรู้สึกผูกพันกับความหมายของคุณค่านั้น ๆ ภาพลักษณ์นี้ คนในชุมชนถือว่าเป็นกลไกที่ทำให้เกิดความหมายและเรื่องราวต่าง ๆ ดำเนินอย่างต่อเนื่อง

หลักของการอนุรักษ์นี้ จึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบกันจนกลายเป็นชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะกายภาพของชุมชนเท่านั้น ซึ่งปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจรี (2540) ได้กล่าวว่า “การอนุรักษ์ชุมชนต้องมีการคำนึงถึงชุมชนและเมืองโดยรวม ซึ่งจะต้องมีสภาพน่าอยู่ และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้น นับได้ว่าเป็นแนวความคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิม” สอดคล้องกับความคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม (2540) ที่ว่า “การปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่ (Modernization) คือการปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีต มาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมที่เลือกเฟ้นจากภายนอก เพื่อปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกนั่นเอง” แนวคิดนี้ ผู้วิจัยจึงได้เชื่อมโยงแนวทางอนุรักษ์เข้ากับแนวความคิดด้านแรงจูงใจ (จันทิรา เกื้อดวง, 2548ก, หน้า 31) โดยนำมาปรับประยุกต์เข้ากับมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมโดยมีองค์ประกอบการสร้างแรงจูงใจ และร่วมกันอนุรักษ์ชุมชน ดังนี้

1. ด้านการเงิน หมายถึง แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น นำมาใช้เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าของพื้นที่ ในการพัฒนาที่ดินและอาคารรูปแบบต่าง ๆ เช่น เงินช่วยเหลือ และการโอนสิทธิ์ เป็นต้น

2. การยกย่องและการให้รางวัล ในลักษณะของตัวบุคคล คือ การยกย่องหรือแสดงการยอมรับ ต่อบุคคลซึ่งดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาวัด อาคารเก่า หรือบริเวณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น รวมทั้งการให้รางวัลสถานที่ ซึ่งหมายถึงการแสดงการยอมรับและประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับรู้

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ หรือพัฒนาพื้นที่ อาคาร ศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

4. การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารโดยตรง ในลักษณะการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ความรู้ ความเชี่ยวชาญตลอดจนทักษะเฉพาะด้าน โดยจัดกิจกรรมการอนุรักษ์เฉพาะด้านให้เกิดขึ้นได้จริง

5. การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชน เพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์ให้มากกว่าการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์โดยตรง เพื่อเป็นกระบวนการในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติตลอดจนมุมมองที่ด้านการอนุรักษ์ เช่น

5.1 การทำป้ายอนุสรณ์ ด้วยการนำเสนอข้อมูลจำเพาะพื้นฐานเกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เพื่อแสดงการระลึกถึงสถานที่ รวมทั้งเป็นการให้ข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้มาเยือน

5.2 การนำเสนอและการแปลความหมาย สำหรับอาคารทั่วไป ที่ไม่มีความโดดเด่นมากแต่ก็จัดอยู่ในเขตที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เพื่อดึงความสนใจของผู้คนโดยการนำเสนอ วิวัฒนาการ ความเป็นมา ความสำคัญในอดีต และการใช้งานในปัจจุบัน รวมทั้งระบุถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล

5.3 การให้การศึกษาแก่ชุมชน เป็นแนวทางการอนุรักษ์เพื่อผลสำเร็จในระยะยาว ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตั้งใจและมุ่งมั่นทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

ดังนั้น แนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูรูปแบบของศิลปกรรมลาวในชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยจึงมีข้อสรุปว่า การอนุรักษ์ไม่ใช่เพียงการการฟื้นฟูในเรื่องของวัตถุ หรือโครงสร้างทางศิลปกรรมเท่านั้น แต่ควรเป็นรูปแบบของการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนที่ส่งผลต่อความเข้าใจและการให้ความสำคัญต่อในงานศิลปกรรม และวัฒนธรรม ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ด้วยการสร้างแรงจูงใจและรวมถึงการสร้างจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูการอนุรักษ์ ความเป็นลาวของชุมชน ในลักษณะของการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่มีหลายมิติไม่เพียงเฉพาะรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องเป็นการดำเนินการไปพร้อม ๆ กันของทุกส่วน ทั้งรัฐ

และเอกชน ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ด้วยมุมมองของแนวคิดการอนุรักษ์ให้มีความสัมพันธ์ สอดคล้องกับวิถีของชุมชนในปัจจุบัน การดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่มีคุณค่าอยู่แล้วในอดีต นำมา ผสมผสานเข้ากับ นวัตกรรมที่เหมาะสม เพื่อถ่ายทอดและธำรงไว้ ด้วยการปรับประยุกต์และ สามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

แต่หากจะเลือกเน้นไปที่การอนุรักษ์เฉพาะตัวงานศิลปกรรม การอนุรักษ์ควรต้อง คำนึงถึง ข้อจำกัดด้านกายภาพ (Minimum physical intervention) ของวัตถุ ซึ่งข้อจำกัดนี้จะเป็น แนวทางการกระตุ้นเตือนที่ดีให้ตระหนักว่า การที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรนั้นมีจุดเสี่ยงขั้นต่ำอยู่ที่ ตรงไหนที่จะสามารถปรับปรุง ซ่อมแซมได้ เช่น เอกลักษณ์งานทางด้านโครงสร้าง การที่จะ ปรับปรุงส่วนบนของเครื่องหลังคา การเลือกจะเอาสิ่งอื่นใดไปแทนที่ได้และต้องคำนึงถึงความ สวยงามที่คงมาแต่ประวัติศาสตร์ ความหมายคือ การเคร่งครัดในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ ว่าจะต้อง เลือกใช้อะไรบ้างที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่อการทำนุบำรุงรักษาน้อยที่สุด โดยให้ความสำคัญกับการ ซ่อมแซมให้มากกว่าการแทนที่ (Repair rather than replace) เป็นแนวคิดที่จะคำนึงถึง โครงสร้างทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นพื้น ผนัง เพดาน หลังคา ประตูหน้าต่าง ช่องลม ช่องแสง ค้ำยัน กัน สาด ระเบียง เครื่องประกอบอาคาร งานไม้ งานสี งานโครงสร้างต่าง ๆ ควรจะต้องมีสกุลช่างที่มี คุณภาพ หรือไม่ก็เป็นช่างฝีมือที่รู้ระเบียบ มีการถ่ายแบบตกดมาแต่ดั้งเดิม และจะต้องมั่นใจได้ ว่าไม่ทำลายงานดั้งเดิมเหล่านั้น เพราะงานศิลปกรรม ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และ จิตรกรรม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังแฝงไว้ซึ่งความงามที่จะบ่งบอกถึง ความรู้สึกต่าง ๆ ที่ได้ถ่ายทอดเอาไว้จากคนรุ่นก่อนมิให้ผิดไปจากสิ่งที่มองเห็นมาแต่อดีต รวมถึง การเปลี่ยนที่ถูกต้อง (Accurate replacement) ในการฟื้นฟูส่วนประกอบต่าง ๆ ในการแทนที่ ซึ่ง ควรจะทำให้เหมือนเดิมถูกต้องตามแบบดั้งเดิมเป็นอย่างยิ่ง (พิชัย สดภิบาล, 2557, หน้า 3-5) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดและทิศทางของการอนุรักษ์และการบูรณะ ที่ไม่เพียง เฉพาะใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการร่วมมือของทุกฝ่ายที่ยังคงต้องการให้เกิดการสานต่อและ สืบเนื่องของงานด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน ในพื้นที่ของชุมชนลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สืบต่อไป